

Az értékpapír fogalma a régi és az új magyar Ptk.-ban

Havasi Bálint Attila

közjegyzőhelyettes, Bicske
E-mail: havasibalint@mokk.hu

Összefoglalás. Jelen tanulmány célja, hogy rendszerbe foglalja azon jogszabályi előírásokat, amelyek az értékpapírok létére, gazdasági funkciójára, régi és új Ptk. szerinti fogalmára, előállítására és megjelenésére vonatkoznak. A tanulmány a régi és az új Ptk. értékpapírokkal kapcsolatos rendelkezéseiből leszűrhető legfontosabb tendenciákat igyekszik összefoglalni.

Kulcsszavak: értékpapírr jog, magyar polgári jog, új Ptk.

Abstract. Securities in the old and the new Hungarian Civil Code

The purpose of this study is to systematise legislative regulations that apply to the existence, economic function of securities, their concept under the old and new Civil Code, as well as their production and appearance. The study makes an effort to sum up the most important tendencies that may be drawn from the provisions of the old and new Civil Code that apply to securities.

Keywords: securities law; Hungarian civil law; the new Civil Code

Bevezetés

Az értékpapírokkal kapcsolatos ismeretek nem ragadhatók ki természetes jogszabályi környezetükből, így különösen a polgári jog normái közül. Ennek megfelelően pl. az értékpapírok esetében is tudatában kell lenni annak, hogy az a tulajdonjog tárgya, amire a tulajdonjog szabályai vonatkoznak (közös tulajdon stb.), átruházásához – az általános szabályoknak megfelelően – a Ptk. szerinti jogcím szükséges.

Az értékpapírr jognak a polgári jogban elfoglalt helyét, a szabályozás szerkezetét az határozza meg, hogy az értékpapírok miként kerülnek definiálásra. Elméletileg több lehetőség is kínálkozik, amelyek mindegyikére jogrendszerenként találhatunk példát.

- Egy jogrendszer az értékpapír fogalmát vagy
- normatív módon határozhatja meg, absztrakt szabályba foglalva azokat a sajátosságokat, amelyek megvalósulása esetén az életbeli jelenséget az értékpapír fogalma alá sorolja, vagy
 - normatív definíció nélkül, az egyes értékpapírfajtákra vonatkozó szabályok megalkotásakor minősít a jogalkotó egy-egy instrumentumot értékpapírnak, vagy fordítva, megtagadja ezt a minősítést bizonyos konstrukcióktól. Ezen kívül lehetséges, hogy
 - a tételes jog sem normatív, sem pedig egyedi módon nem rendelkezik az értékpapírra minősítés feltételeiről, ám mégis alkalmazza a fogalmat, amelyet tartalommal a joggyakorlat tölt fel.

I. A régi Ptk. által megállapított értékpapír-fogalom

A régi Ptk.-t az értékpapír fogalmára vonatkozó paragrafusokkal a törvényalkotó 1988-ban egészítette ki, és az azóta több alkalommal is, legutoljára átfogó módon 2002. január 1-jével módosult (Ptk. 338/A-D.§-ok). Az értékpapírok fogalma jogi szempontból több elemből tevődik össze, ezek az alábbiak:

1. Az értékpapír valamilyen követelésről, jogról szól:

Alapjogviszonya ennek megfelelően:

- pénzkövetelés vagy
- tagsági viszonyból eredő jogosultság vagy
- dologra vonatkozó tulajdonjog vagy más jog lehet.

Pénzkövetelésről szól például a váltó, a csekk, a kötvény, a jelzáloglevél, a kincstárjegy, a letéti jegy. Dologra vonatkozó tulajdonjogról és zálogjogról szól a közraktári jegy, míg tagsági viszonyból eredő jogosultságról szól a részvény.

Megjegyezzük, hogy bizonyos értékpapírok alapjogviszonya e hármas tagolás szerint nem feltétlenül definiálható, ilyen pl. a kárpótlási jegy.

2. Az értékpapír a kibocsátó (kiállító) feltétlen és egyoldalú kötelezettségvállalását tartalmazza. Amennyiben tehát a felek szerződést kötnek, azt hiába nyomtatják pl. biztonsági papírra, nem minősül értékpapírnak. Ugyanígy, amennyiben az értékpapír kibocsátója a kötelezettségvállaláshoz feltételt fűz (pl. „Fizetek e váltó alapján 2006. május 1-jén, ha sütni fog a nap.”), ez az okirat a feltétel kikötése miatt nem tekinthető váltónak, azaz értékpapírnak. Fontos, hogy ebben az esetben, bár az okirat nem minősül váltónak, egyéb érvényes polgári jogi kötelezettségvállalást tartalmazhat.

3. Értékpapírnak csak az minősül, aminek kiállítását (kibocsátását) és ebben a formában való megjelenítését jogszabály lehetővé teszi, azaz értékpapírnak csak az tekinthető, amely jogszabályban meghatározott kellékekkel rendelkezik. Ennek megfelelően egy okirat nem attól válik értékpapírrá, hogy megfelel a Ptk.

egyéb előírásainak vagy a felek szándékának, hanem attól, hogy jogszabály tartalmazza a kibocsátás és az adott formában való megjelenítés lehetőségét.

4. Értékpapír okirati formában vagy – külön jogszabály szerint nyilvántartott és továbbított – számítógépes adat formájában állítható elő. Csak az minősül értékpapírnak, ami tartalmazza a jogszabályi kellékeket. Ennek megfelelően az egyes értékpapírokról szóló jogszabályok tételesen felsorolják azokat a tartalmi elemeket (kellékeket), amelyeket az adott értékpapíron fel kell tüntetni.

Bármelyik így meghatározott kellék hiánya azt eredményezi, hogy a kiállított instrumentum nem lesz értékpapír, és átruházásához, az annak alapján történő igényérvényesítéshez sem kapcsolódnak a Ptk.-ban előírt jogkövetkezmények. Ha tehát például a nyomdai úton kiállított részvény előoldaláról hiányzik a társaság cégneve, úgy a kiállított okirat – külsejétől, előállítási technikájától függetlenül – nem minősül értékpapírnak, és átruházásával nem szállnak át a részvénytársaságban fennálló tagsági jogok a vevőre.

5. Értékpapírt – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – bemutatóra vagy névre szólóan lehet kiállítani. A kellékek hordozója ugyanakkor a technika fejlődése folytán már nem csupán papír, azaz okirat lehet, hanem a tőkepiaci törvény alapján szabályozott számítógépes jel, az ún. dematerializált értékpapír is. A dematerializált értékpapírok a befektetési vállalkozások által vezetett értékpapír-számlákon kerülnek nyilvántartásra, nyomdai úton nem állíthatók elő.

Annak érdekében, hogy az ilyen értékpapírok tartalma is ellenőrizhető legyen, a kibocsátó köteles elhelyezni a központi értéktárnál az értékpapírokról kiállított egy darab okiratot, amely az értékpapírok egyedi azonosításához szükséges kellékeket – például: sorszám, tulajdonos neve, eredeti aláírás – természetesen nem tartalmazza.

A magyarországi kibocsátású, nyilvánosan forgalomba hozott értékpapírok esetében a dematerializáció ma már kötelező: a tőkepiaci törvény szerint 2003. január 1-jétől nyilvánosan kizárólag dematerializált értékpapírok hozhatók forgalomba, és a korábban még okirati formában kibocsátott, nyilvános forgalomban volt értékpapírokat is 2004. december 31. napjáig át kellett alakítani dematerializálttá.

A 2006. július 1-jével hatályba lépett társasági törvény még egy megkötést tartalmaz: a nyilvánosan működő részvénytársaság részvényei (ideértve az ideiglenes részvényt is) kizárólag dematerializált módon állíthatók elő, a forgalomba hozatal formájától (nyilvános vagy zártkörű) függetlenül. Szintén a Tőkepiaci törvény előírása, hogy a dematerializált értékpapír utólag nyomdai úton előállított értékpapírrá nem alakítható át.

6. Az értékpapír átruházása

- bemutatóra szóló értékpapír esetén egyszerű átadással,
- okirati formában előállított, névre szóló értékpapír esetén forgatmánnyal,
- dematerializált formában előállított, névre szóló értékpapír esetén értékpapír-számla terheléssel – jóváírással történik.

Az átruházhatóság szempontjából a Ptk. elvben a névre és a bemutatóra szóló értékpapírokat ismeri. A tőkepiaci törvény, illetve a terrorizmus elleni küzdelemről és a pénzmosás megakadályozásáról szóló jogszabályok alapján azonban ma már új magyarországi kibocsátású sorozatpapír kizárólag névre szólóan állítható ki.

7. Az értékpapírból eredő jogok gyakorlására

– bemutatóra szóló értékpapír esetén a birtokos,
 – okirati formában előállított névre szóló értékpapír esetén az a birtokos jogosult, akit a megszakítatlan forgatmányi láncolat igazol (alaki legitimáció).

A fizikai (okirati) formában kiállított bemutatóra szóló értékpapírok átruházása az értékpapír egyszerű átadásával történik. Az értékpapír szövege is általában ezt tükrözi, például: „Ezen értékpapír bemutatóját esedékességgkor megilleti az értékpapír névértéke és kamata.” Az okirati formában kiállított, névre szóló értékpapírok átruházása általában az értékpapír hátoldalára vezetett ún. hátirat, forgatmány útján történik. Tekintettel arra, hogy az értékpapír kellékeit az értékpapír előlapján tüntetik fel, a névre szóló értékpapírok esetében a hátoldal szolgál a forgatmányok elhelyezésére.

Az általános átruházó nyilatkozat szövege a következőképpen szokott szólni: „Ezt az értékpapírt (részvényt, kötvényt) az előlapján feltüntetett valamennyi joggal együtt átruházom [a megszerző neve] részére. [Az átruházó aláírása]”

Amennyiben pedig az értékpapír tulajdonjoga nem átruházás, hanem egyéb ok – például öröklés – folytán változik, úgy ennek a ténynek a névre szóló értékpapíron való követésére nem forgatással, hanem egyéb igazolásokkal kerül sor.

A névre szóló értékpapírok mind ún. üres, mind pedig ún. teljes forgatmánnyal átruházhatók. A forgatmány „teljes”-nek minősül akkor, ha abban mind az új jogosult (forgatmányos) neve, mind pedig az átruházó (forgató) aláírása szerepel. A forgatmány „üres” akkor, ha a forgatmányból az új jogosult neve nem derül ki, pl.: „Ezt a részvényt átruházom részére. [Az átruházó aláírása]”

Jó tudni, hogy a forgatmánynak nem kelléke az átruházó nyilatkozat keltezése vagy sorszámozása. Ugyanakkor az átruházó pusztá aláírása az értékpapír hátoldalán szintén az értékpapír üres forgatmánnyal történő átruházásának minősül.

Az üres forgatmánnyal ellátott értékpapír mind egyszerű átadással, mind pedig a forgatmány kitöltésével vagy anélkül, és újabb teljes vagy üres forgatmánnyal az értékpapírra történő rávezetésével átruházható. A névre szóló okirati formájú értékpapírok esetében fontos szabály, hogy az első tulajdonos nevének az értékpapír előlapján szerepelnie kell, és az értékpapír átruházásához legalább az első jogosultnak az értékpapír hátoldalán szereplő aláírása (legalább üres forgatmány) szükséges.

A dematerializált értékpapírok átruházására az értékpapírszámlák terhelése – jóváírása, azaz számlaművelet útján kerül sor.

8. Dematerializált formában előállított, névre szóló értékpapír esetén az a jogosult, akinek az értékpapírszámláján az értékpapírt nyilvántartják (alaki legitimáció).

Az értékpapírokra az ún. alaki legitimáció érvényesül. Ennek megfelelően az értékpapír előállítás módjától és típusától függ, hogy kit igazol az értékpapír harmadik személyekkel szemben. A bemutatóra szóló értékpapír esetén az értékpapírból eredő jogok gyakorlására az jogosult, akinek az értékpapír a birtokában van.

Az okirati formában előállított, névre szóló értékpapír esetében az a birtokos jogosult az értékpapírból eredő jogok gyakorlására, akit az értékpapíron a – fentiek szerinti – megszakítatlan forgatmányi láncolat igazol.

A dematerializált formában előállított, névre szóló értékpapír esetén az jogosult az értékpapírból eredő jogokat gyakorolni, akinek az értékpapírszámláján az értékpapírt nyilvántartják.

9. Az értékpapírban meghatározott követelést érvényesíteni, arról rendelkezni, azt megterhelni – ha törvény ettől eltérően nem rendelkezik – csak az értékpapír által, annak birtokában lehet. E szabálynak megfelelően, az értékpapír birtoklásának hiányában az abban foglalt jogok, kötelezettségek teljesítése megtagadható, és az abban foglalt jogok átruházására, megterhelésére sincs jogi lehetőség. A birtoklás fogalmát azonban a bírói gyakorlat nem kizárólag a klasszikus, közvetlen birtoklásként értelmezi, hanem elfogadja az értékpapír letétkezelő útján történő közvetett birtoklását is.

E szabály értelmében tehát amennyiben például egy váltó jogszerű birtokosa kikerül a váltó birtokából, mindaddig nem tudja igényét bírósági úton érvényesíteni, amíg vagy a váltó meg nem kerül, vagy a közjegyző az értékpapírt megfelelő eljárás során meg nem semmisítette. E törvényi rendelkezés ugyanakkor törvényes utat nyit az ún. dematerializált vagy anyagtalanított értékpapírok megjelenése előtt, amelynek értelmében a sorozatpapírok elektronikus úton rögzített és továbbított, értékpapírszámlákon nyilvántartott adatok formájában is előállításra kerülhetnek.

A Legfelsőbb Bíróság 1/2000. szám alatt polgári jogegységi határozatot hozott a nyomdai úton előállított, névre szóló részvény átruházásáról a következő jogkérdésben:

„Érvényes-e a névre szóló részvény tulajdonjogának átruházására irányuló, a Ptk. 338/B.§-a (1) és (2) bekezdésében előírt feltétel és alakiség mellőzésével megkötött szerződés?” A perekből nyert tapasztalatok szerint ugyanis nem volt egységes a bírói gyakorlat annak megítélésében, hogy a nyomdai úton előállított, névre szóló részvények tőzsdén kívüli forgalma során fűződik-e joghatás az olyan részvényátruházási szerződéshez, amelyet nem követ forgatmányozás. Az egyik álláspont különbséget tett a tulajdonátruházást célzó szerződés (jogcím), valamint a tulajdonváltózt kiváltó forgatmányozás (szerzéspód) között, és ebből következően forgatmány hiányában sem tekintette érvénytelennek magát a részvényátruházási szerződést. A másik álláspont szerint nem vált külön a jogcímet teremtő és az átruházó ügylet, hanem a kötelmet magát is a forgatmány hozza létre, következésképpen a forgatmány elmaradása esetén a részvényátruházási szerződés a Ptk.-

ban előírt feltétel és alakiság mellőzése miatt – egy bírósági döntés szerint – nem létezőnek, illetve – más indoklás szerint – alaki okból semmisnek tekinthető. A jogegységi tanács feladata annak eldöntése volt, hogy részvényátruházás esetén mi a jogi kapcsolat a tulajdonátruházást célzó szerződés és a tulajdonváltó kiváltó forgatmány között? A döntés szerint az átruházás jogcíme tekintetében a részvényre vonatkozóan nincs olyan speciális törvényi rendelkezés, amely kivételt jelentene a dologátruházás szabályai alól. Eltérő rendelkezés csak a tulajdonátruházást eredményező rendelkező ügylet, a szerzőmód tekintetében van. A Ptk. ugyanis csak magához a rendelkezéshez, vagyis a forgatáshoz kívánja meg a részvény birtoklását, a társasági törvény, valamint a Ptk. pedig szintén csak a szerzőmód, az átruházás módja tekintetében tartalmaznak speciális rendelkezéseket.

Az e rendelkezések által előírt forgatmány ugyanis jogi jellegét tekintve csak az átruházás módja, amelynek elmaradása azonban nem érinti az átruházás jogcíműül szolgáló ügyletnek (mint a részvény forgatására való kötelmi jogi kötelezettségvállalásnak) a létrejöttét és érvényességét. A forgatmány nem érvényességi kelléke a részvényátruházás jogcíműül szolgáló szerződésnek, amely forgatmány hiányában is érvényes és kikényszeríthető kötelmet keletkeztet. Az indítványban megfogalmazott jogkérdéssel kapcsolatban tehát a jogegységi tanács álláspontja az volt, hogy a Ptk.-ban előírt feltétel és alakiság nem a részvényátruházási szerződésre, hanem csak a részvényen való tulajdonszerzésre vonatkoznak, ezek hiánya tehát a szerződés kötelmi jogi érvényességét nem érinti. Abból pedig, hogy a részvény átruházásának jogcímében való megállapodás forgatmány hiányában is érvényes, következik, hogy a jogosult akár perben is követelheti a szerződés teljesítését, vagyis a részvény kiadását akár úgy, hogy a bíróság kötelezi az alperest a forgatmány részvényre való rávezetésére, akár úgy, hogy a Ptk. 295. §-a alapján a bíróság ítélete pótolja a hiányzó forgatmányt.

10. A bemutatóra szóló és a negatív rendeleti (azaz továbbforgatást tiltó) záradékot nem tartalmazó, névre szóló értékpapír átruházásával az értékpapírból eredő valamennyi jog átszáll az új birtokosra, függetlenül attól, hogy az átruházó milyen jogokkal rendelkezett. Az értékpapírok átruházásának különlegessége, hogy itt nem érvényesül a polgári jogban egyébként általános *nemo plus iuris elve*, amely szerint senki nem szerezhet több jogot annál, mint amennyivel az átruházó rendelkezett. Az értékpapírok esetében ugyanis a teljes alaki legitimáció érvényesül: jogszabály eltérő rendelkezése hiányában a bemutatóra szóló és negatív rendeleti záradékot nem tartalmazó névre szóló értékpapír átruházásával az értékpapírból eredő valamennyi jog átszáll az új birtokosra, függetlenül attól, hogy az átruházó milyen jogokkal rendelkezett. Eszerint amennyiben az értékpapír átruházásra kerül, nem az átruházó által bírt, hanem az értékpapírból eredő jogok szállnak át az új birtokosra.

Ezt megerősíti egyébként a Ptk. egy másik szabálya is, amely szerint akire bemutatóra szóló értékpapírt ruháznak át, tulajdonossá lesz akkor is, ha az átruházó

nem volt tulajdonos. E szabály miatt fontos, hogy az értékpapírból kitűnjön valamennyi, az értékpapírból eredő jog. [Pl. ha egy részvényre a társaság többi részvényese elővásárlási joggal bír, vagy az értékpapír tulajdonjogának átruházásához külön nyilvántartási könyvbe való bejegyzés szükséges, esetleg egy kötvény esetén a kibocsátó tartozásáért harmadik személy készfizető kezességét vállalt, ahhoz, hogy ez harmadik személyekkel szemben is hatályos legyen, ezt fel kell tüntetni magán az értékpapíron.]

11. Az értékpapír kötelezettje az értékpapír tartalmából kitűnő kifogásokon kívül a jogosulttal szemben nem hivatkozhat olyan kifogásra, amely valamely korábbi jogosulttal szemben fennálló személyes viszonyán alapul (ún. kifogáskorlátozás). A kifogáskorlátozás intézménye és az értékpapírok átruházásakor bekövetkező „csoda”, az absztrakció (azaz az értékpapírba foglalt követelés elszakadása az alapjogviszonytól) együttesen biztosítják az értékpapír közgazdasági funkciójának beteljesedését: a gyors és kifogásmentes igényérvényesítés lehetőségét.

Az értékpapír-fogalom összefoglalása

Jogi szempontból tehát értékpapírnak kizárólag a fentiek szerint meghatározott jószágok, „dolgok” vagy „adatok” minősülnek. Az értékpapír jelleget nem az értékpapírok előállítás, a nyomdatechnika, a biztonság, a különleges kezelés szolgáltatja, még csak nem is a gazdaságban betöltött szerep, a közgazdasági funkció, hanem kizárólag a jogi szabályozásnak való megfelelés. Ez biztosíthatja ugyanis azt a biztonságot, amelynek szükségszerűen kapcsolódnia kell az értékpapírok forgalmához. Ennek köszönhető, hogy egy értékpapír vásárlása során nem kell magán az értékpapíron túlmenően vizsgálni, az átruházó vajon milyen jogcímen került az értékpapír birtokába (mint pl. az ingatlan átruházása esetében), jogosult-e az értékpapírt értékesíteni stb. Nem nehéz elképzelni, hogy az értékpapírok ilyen szabályozásának hiányában mindezek ellenőrzése mennyire gátolná a forgalmat.

II. Az értékpapír fogalma és alapvető szabályozása az új Ptk.-ban

A régi Ptk. szabályozása után érdemes áttekinteni a 2014. március 15. napján hatályba lépett 2013. évi V. törvény, vagyis az új Ptk. azon elveit és szempontjait, amelyek szerint az értékpapírok fogalmát tárgyalja.

Tekintettel arra, hogy az egyedi minősítési rendszer rugalmatlan volt és a piac oldaláról is rengeteg kritika érte, a törekvés az volt, hogy az ebből eredő hátrányokat normatív szabályozással küszöböljék ki. Így tehát az új Ptk. tartalmilag határozza meg, hogy mit kell értékpapírnak tekinteni. Fontos kiemelni, hogy a

törvény az értékpapírok lehetséges alapjogviszonyát nem határozza meg, szemben a hármas tagolással. Egy okirat vagy adat értékpapírrá minősítésére az új Ptk. szerint háromféleképpen kerülhet sor: ha

- maga a kibocsátó értékpapírrá minősíti, vagy
- a kibocsátás helye szerinti jogrendszer értékpapírrá minősíti, vagy
- jogszabály azt értékpapírnak nyilvánítja.

Ezzel a technikával egy-egy újabb tőkepiaci termék esetén nem kell majd várni arra, hogy a jogalkotó elismerje annak értékpapír mivoltát, hanem elegendő, ha az teljesíti a jogszabályban normatív módon meghatározott kritériumokat. Emellett pedig továbbra is meglesz a lehetősége az egyes értékpapírfajtákat szabályozó jogszabályoknak arra, hogy saját maguk értékpapírnak minősítsék a kérdéses pénzügyi instrumentumokat, amennyiben azok megfelelnek az általános elvárásoknak. A jelenlegi rendszertől ez ezen a ponton annyiban különbözik, hogy az egyedi értékpapírokra vonatkozó jogszabályok csupán deklarálnák azt, hogy az adott értékpapír megfelel az általános fogalomnak, és attól függetlenül bármilyen más instrumentum is értékpapír lehet, ha megfelel a normatív követelményeknek vagy külföldön a „saját” joga szerint értékpapírnak számít.

Az új Ptk. tudomásul veszi, hogy a modern számítástechnika lehetővé teszi a jogosultságoknak nemcsak okirati, hanem elektronikus jel formájában való rögzítését is, és azt, hogy ezt a lehetőséget a tőkepiacon az ún. dematerializált értékpapírok forgalomba hozatalára használják fel, emiatt az új Ptk. szabályozza ezt a jelenséget is. Az új szabályozás azonban eltekint attól, hogy részletező módon rendezze az értékpapírra vonatkozó anyagi jogi szabályokat, mivel az egyrészt akadályozná a hazai értékpapírjog rugalmas reagálását a piac eseményeire, másrészt ez a már meglévő részletes tőkepiaci szabályozás miatt szükségtelen is. Azon értékpapírjogi szabályokat pedig, amelyek nemzetközi egyezmények alapján váltak a magyar jogrendszer részévé (például váltó, csekk), az új Ptk. sem változtatja meg, sőt kifejezetten ügyel arra, hogy az új szabályozás ne legyen ellentétben ezekkel a szabályokkal.

Az értékpapírokra vonatkozó általános szabályok között az új Ptk. az értékpapír fogalmán túl rendelkezik az alaki legitimáció intézményéről, az értékpapírok átruházásáról, a kifogáskorlátozásról és az értékpapírok megsemmisítésének anyagi jogi szabályairól is.

A jogalkotó az új Ptk. értékpapírokkal kapcsolatos szabályait a hatodik könyv ötödik részében helyezte el. A 2013. évi V. törvény az értékpapír fogalmát az alábbiak szerint határozta meg:

„6: 565. § (1) Ha valaki írásban, nem elektronikus formában vagy elektronikus formában rögzített és értékpapír számlán nyilvántartott (dematerializált) módon egyoldalúan kötelezettséget vállal arra, hogy ő maga vagy a nyilatkozatában megjelölt más személy a nyilatkozatban rögzített jog gyakorlását a nyilatkozatban meghatározott feltételek szerint az okirat vagy az értékpapír számla által jogosult-

ként igazolt személy részére biztosítja, vagy az okiratban, illetve az elektronikus úton rögzített nyilatkozat szerinti szolgáltatást az okirat vagy az értékpapírszámla által jogosultként igazolt személy részére teljesíti, az okirat, illetve a nyilatkozatot rögzítő elektronikus jelsorozat értékpapírnak minősül.”

E szakasz további bekezdéseiben többek között rögzíti a jogszabály által nem szabályozott értékpapírok kötelező tartalmi elemeit és rendelkezik a kifogáskorlátozás intézményéről is. Ez utóbbit korábbi tanulmányaimban már ismertettem.

Az új Ptk. két külön cím alatt tárgyalja az okirati formában előállított és a dematerializált értékpapírokra vonatkozó szabályokat. Hasznosnak mutatkozik áttekinteni a konkrét normaszöveg idézése helyett, hogy a törvény mit, milyen módon és miért szabályoz.

1. Az új Ptk.-nak az okirati formában előállított értékpapírokra vonatkozó szabályairól

Az értékpapírból eredő jogok keletkezéséhez az értékpapír kibocsátása szükséges. A kibocsátás a kötelezett akaratából történik. Az értékpapír későbbi megszerzői a kötelezettel nincsenek közvetlen kapcsolatban. Nem tudják megítélni, hogy vajon a kibocsátás szabályszerűen megtörtént-e. A kibocsátás szabálytalanságának kockázatát ezért a törvény a kötelezettre telepíti. Azt a papírbirtokost kell jóhiszeműnek tekinteni, aki nem tudott a kibocsátás hiányáról vagy annak hibás voltáról, és erről az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett sem szerezhetett volna tudomást.

Az értékpapír átruházását követően a papír új jogosultja nemcsak az értékpapírt, hanem az értékpapír által megtestesített jogokat is megszerzi. Az értékpapíroknál nem érvényesül a *nemo plus iuris elve*, azaz függetlenül attól, hogy a korábbi jogosult és a kötelezett közötti jogviszonynak mi volt a tartalma, az értékpapír új jogosultja az értékpapírban rögzített jog gyakorlására válik jogosulttá.

Az átruházás módja szempontjából az értékpapírokat két csoportra osztja a törvény. A bemutatóra szóló értékpapírok nem tartalmazzák a papírba foglalt jog jogosultjának megnevezését, vagy tartalmazzák ugyan a jogosult nevét, de olyan rendelkezést is magukban foglalnak, amely szerint a kibocsátó bárkinek teljesíthet, aki az értékpapírt birtokban tartja.

A bemutatóra szóló értékpapír átruházása az átruházásra irányuló jogcímen alapuló birtokátruházással történik. A névre szóló értékpapír átruházása esetén a jogcímen felül az értékpapír átadása és forgatmány is szükséges. A teljes forgatmány név szerint megjelöli az új jogosultat. Az üres forgatmányból azonban hiányzik az új jogosult megnevezése. Az üres forgatmánnyal átruházott, névre szóló értékpapír nem veszi el névre szóló jellegét, csak abból nem derül ki a jogosult személye, ezért a törvény rendezi azt a kérdést, hogy mi történhet az üres forgatmánnyal ellátott értékpapírral.

A törvény lehetőséget ad arra, hogy a kibocsátó a névre szóló értékpapír forgatás útján való átruházásának lehetőségét kizárja (negatív rendeleti záradék). Ezt a lehetőséget azonban azokra az esetekre korlátozza, amikor valamely értékpapírra vonatkozó jogszabály ezt kifejezetten lehetővé teszi [l. a váltójogi szabályok szövegének közzétételéről szóló 1/1965. (I. 24.) IM rendelet 11. § (2) bekezdése]. A törvény a forgatás kizárásához nem az értékpapír forgalomképtelenségének következményét fűzi, csak a negatív rendeleti záradékkal ellátott értékpapír (rektapapír) átruházásának joghatását korlátozza, a formáját nem, azaz a rektapapír forgatmány útján való átruházását érvényes átruházásnak tekinti (szemben a váltójoggal), és pusztán annak joghatását korlátozza az engedményezés hatásaira.

Az értékpapír maga képes legitimálni a jogosultat. A jogosultnak nem kell anyagi jogi jogosultságot igazolni, elég, ha formailag az értékpapír jogosultnak mutatja őt. Az alaki legitimáció a kötelezettnek is jó, mert nyugodtan teljesíthet annak, akit az értékpapír formailag jogosultként igazol. Nem kell viselnie azt a kockázatot, hogy az anyagi jogi jogosult követelni fogja a teljesítést. Az alaki legitimáció legáltalánosabban azt jelenti, hogy az értékpapírba foglalt jog vagy követelés jogosultjának azt kell tekinteni, akit az értékpapír jogosultnak mutat. A bemutatóra szóló értékpapír pusztán a papír birtoklásával legitimálja jogosultját. Névre szóló értékpapírnál a birtokláson kívül az is szükséges, hogy a papírbirtokos legyen az értékpapírban megjelölt jogosult. A forgatmányok láncolata akkor megszakítatlan, ha azok a korábbi jogosultaktól származnak. A láncolat megszakadása esetén az értékpapír nem rendelkezik alaki legitimációs hatással a megszakadás utáni jogosultak vonatkozásában.

Az üres forgatmányra mondja ki a törvény, hogy az üres forgatmány nem szakítja meg a forgatmányi láncolatot, és ha az utolsó forgatmány üres, az értékpapír akkor is képes alaki legitimációs hatás kifejtésére: a papír birtokosát legitimálja.

Különbséget kell tenni az értékpapír anyagi jogi átruházása és a papír által kifejezett átruházása között. Ezért rendelkezik a törvény úgy, hogy a jogosult jogosultságát nem befolyásolja az, ha valamely korábbi átruházás anyagi jogi értelemben hibás volt, mert nem volt jogcíme, vagy a jogcím volt hibás. A jogcímmel kapcsolatos hibák, hiányosságok kockázata nem telepíthető az értékpapír későbbi megszerzőire, ha ők a korábbi átruházás hibájáról nem tudtak és az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett nem is kellett tudniuk.

Az értékpapír jogosultjának személye változhat a jogosult halála vagy megszűnése, vagy hatósági határozattal, illetve árveréssel való tulajdonszerzés esetén átruházás nélkül is. Névre szóló értékpapíroknál az értékpapír ekkor csak korlátozottan képes alaki legitimációs hatás kifejtésére. Ilyenkor meg kell állapítani, hogy a forgatmányi láncolat szerinti utolsó jogosulttól az anyagi jogi szabályok szerint megszerezte-e a papír birtokosa a papírba foglalt jogot (pl.: hagyatékátadó végzéssel, hatósági határozattal).

A törvény tartalmazza az értékpapírok jogi megsemmisítésének (semmissé nyilvánításának) legfőbb anyagi jogi szabályait, vagyis azt, hogy jogi megsemmisítésre

mikor kerülhet sor, és mi e megsemmisítés joghatása. Az értékpapír megsemmisítése jogi aktus, mely megfosztja az okiratot a jogi hatásoktól, hogy a kötelezettnek ne kelljen kétszeresen teljesítenie. Ugyanakkor a jogosult számára újból megnyitja az utat az értékpapírból eredő jogok gyakorlása előtt azáltal, hogy a semmissé nyilvánító jogerős közjegyzői végzés mintegy „pótolja” az eltűnt/elvesztett stb. értékpapírt. A semmissé nyilvánítást (jogi megsemmisítést) mint önálló nemperes eljárást meg kell különböztetnünk az okirati értékpapírok fizikai megsemmisítésével kapcsolatos eljárástól, melynél szintén adódik feladat a közjegyzők számára.

2. Az új Ptk.-nak a dematerializált értékpapírokra vonatkozó szabályairól

A dematerializált értékpapírok tipikusan sorozatpapírok. A dematerializált értékpapírokat kétszintű számlarendszerben tartják nyilván: központi értékpapír-számlákon és az ügyfelek nevében vezetett értékpapírszámlákon. Minden értékpapír-sorozatból értékpapírszámla-vezetőként központi értékpapírszámlát kell nyitni. A központi értékpapírszámlák vezetésére a KELER Zrt. jogosult, amely a kibocsátó megbízása alapján dematerializált értékpapírt állít elő. A dematerializált értékpapír kibocsátói döntéssel jön létre, de a kibocsátás során kötelező a KELER közreműködése is. Egy központi értékpapírszámla csak egyetlen sorozatba tartozó dematerializált értékpapírok nyilvántartására szolgálhat. Egy értékpapír-sorozatba az azonos jogokat megtestesítő értékpapírok tartoznak. A központi értékpapírszámlán a dematerializált értékpapírokat az értékpapírszámla-vezetők nevében vezetik. A törvény meghatározza a központi értékpapírszámla megnyitásának szabályait, az értékpapírszámla fogalmát és tartalmát.

A PSZÁF engedélyével rendelkező befektetési szolgáltató a dematerializált értékpapír jogosultja vagy leendő jogosultja megbízásából nyithat az ügyfelek nevében vezetett értékpapírszámlákat, és azon elektronikus úton tartja nyilván az ügyfél dematerializált értékpapírjait. Az értékpapírszámla tulajdonosa egyben tulajdonosa a nevében lévő értékpapírszámlán nyilvántartott értékpapíroknak is. A dematerializált értékpapírok előállítását követően a központi értéktár értesítése alapján nyitja meg az értékpapírszámla-vezető az értékpapírszámlákat az ügyfelek részére. Egy értékpapírszámla-vezető annyi dematerializált értékpapírt tart nyilván az általa vezetett értékpapírszámlákon, ahány az ő nevében van a központi értékpapírszámlán.

A törvény értelmében a dematerializált értékpapír átruházásához jóváírás szükséges. A törvény rendezi a jóváírás módját akkor, ha az átruházó és a szerző értékpapírszámláját nem ugyanaz a befektetési szolgáltató vezeti. A törvény a *nemo plus iuris* szabályának áttörését e körben is kimondja.

Az új Ptk. – a Ptk.-hoz hasonlóan – az értékpapírszámla szerinti jogosultsághoz köti a dematerializált értékpapír alaki legitimációs hatását, vagyis azt kell a dematerializált értékpapír jogosultjának tekinteni, akinek az értékpapírszámláján az

adott dematerializált értékpapírt nyilvántartják. A dematerializált értékpapír jogcímtől függetlenül legitimálja jogosultját, az átruházásában részt vevő személyek közötti belső jogviszonyban ennek ellenére kell lennie érvényes jogcímnnek is.

A 2013. évi V. törvény szerint a dematerializált értékpapíron alapuló jogosultságot számlakivonattal vagy igazolással is lehet bizonyítani (jogosulti igazolás).

Az új Ptk. meghatározza az értékpapírok átalakításának szabályait is, amire az alábbiakban térek ki.

3. Az értékpapír előállítása, megjelenése

2014. március 15. napjától jogszabály által meg nem határozott alapjogviszonyra (jog gyakorlására, szolgáltatás, követelés érvényesítésére) is kibocsátható értékpapír.

Egyedi és sorozatban kibocsátott értékpapírok

Az értékpapír megjelenésében lehet egyedi és lehet sorozatpapír. Egyedi értékpapír a váltó és a csekk vagy a közraktári jegy, amelyek előállítására általában nem vonatkoznak speciális szabályok. Sorozatban kibocsátott értékpapír vagy sorozatpapír pedig pl. a részvény, a kötvény, a kincstárjegy, a letéti jegy, a vagyonjegy, a jelzáloglevél, a befektetési jegy, a kockázati tőkealap-jegy és a másodlagos értékpapír.

A tőkepiaci törvény szerint sorozatban kibocsátott értékpapír az, amely az alapjául szolgáló jogviszonyból eredő jogokat és kötelezettségeket több azonos, egymással egyenértékű részre (névértékre) osztva testesíti meg. A sorozatpapíroknál a róluk szóló egyedi jogszabályok általában külön is megfogalmazzák a – nyomdai vagy dematerializált – előállítási kötelezettséget.

A sorozatpapírok esetében tehát alapvető követelmény, hogy a kibocsátó döntően az értékpapír előállításának módjáról. Mivel a tőkepiaci törvény előírja, hogy nyilvánosan forgalomba hozott értékpapír, illetve nyilvánosan működő részvénytársaság részvénye kizárólag dematerializált lehet, a kibocsátó – a nyilvánosan működő részvénytársaság kivételével, amely kizárólag dematerializált értékpapírokat bocsáthat ki – csak a zárt körben forgalomba hozott sorozatpapírok esetében dönthet szabadon az értékpapírok nyomdai úton okiratként vagy dematerializált értékpapírként történő előállításáról.

A nyomdai úton előállított értékpapírok megjelenése, külseje

(Az e részben leírt megjelenés kizárólag a nyomdai úton előállított sorozatpapírokra vonatkozik.)

A hagyományok alapján – elsősorban a II. világháború előtti tapasztalatokra támaszkodva – a nyomdai úton előállított értékpapír általában két részből áll:

- a) a köpeny részből, amely maga a tényleges értékpapír és

b) a szelvényívből, amely az esetleges kapcsolódó vagyoni részjogosultságok (pl. kamat, osztalék) érvényesítéséhez nyújt lehetőséget.

Az értékpapír köpeny része is két részből áll: az előlapból és a hátoldalból. Tekintettel arra, hogy a fizikai úton előállított, névre szóló értékpapírok esetében a hátoldal mindig az átruházó nyilatkozatok (forgatmányok, hátiratok) feltüntetésére, elhelyezésére szolgál, az értékpapír kellékeként a jogszabályban meghatározott valamennyi elem az értékpapír előlapján szerepel. Ebbe értelemszerűen beletartozik az is, hogy az értékpapír sorszáma és a kibocsátó aláírása is nyomdai úton kerül rá az értékpapírra. A kellékek feltüntetése pedig azért fontos, mert – amint az korábban szerepelt – az az okirat, amelyről a kellékek bármelyike hiányzik, bár egyéb szempontok szerint érvényes polgári jogi kötelezettségvállalásnak minősülhet (pl. tartozáselismerésnek), nem lesz értékpapír.

Az értékpapírhoz kapcsolódó egyes vagyoni vagy egyéb jogok gyakorlására és érvényesítésére a gyakorlat a szelvények alkalmazásával válaszolt. A szelvényív az értékpapírhoz kapcsolódó, általában az értékpapírral megegyező nagyságú olyan irat, amely az egyes vagyoni részjogosultságok gyakorlására szolgáló, egymástól elkülöníthető szelvényeket vagy kuponokat (pl. részvélynél osztalékszelvényeket, kötvénynél kamat- és törlesztőszelvényeket) tartalmaz. A szelvények előállításának általános kötelezettségét jogszabály áttételesen rendezi: az értékpapírok nyomdai előállítását szabályozó kormányrendelet szerint a szelvényeket az értékpapír előlapjához attól el nem választható módon kell csatolni. Emiatt a továbbiakban mindaddig, amíg papírosanyagú értékpapírokkal is számolnunk kell, mindenképpen indokolt a szelvények előállítása.

A sorozatban kibocsátott értékpapírok nyomdai előállítása

A sorozatban kibocsátott értékpapírok nyomdai előállítására vonatkozó magyarországi rendelkezések hatálya a Ptk. alapján, külön jogszabályokban erre feljogosított kibocsátó által belföldön nyilvánosan vagy zártkörűen sorozatban forgalomba hozott értékpapírok nyomdai úton történő előállítására (a továbbiakban: előállítás) terjed ki. A sorozatban kibocsátott értékpapírok nyomdai előállításának szabályait 1995. szeptember 1-je óta rendezi jogszabály.

A sorozatban kibocsátott értékpapírok nyomdai előállítása során két fontos követelménynek kell eleget tenni:

1. Az értékpapírnak rendelkeznie kell a jogszabály által előírt tartalmi kellékekkel. Az értékpapírok jogi kellékeivel kapcsolatos egyik általános szabály az, hogy valamennyi kelléknek rá kell kerülnie az értékpapírra annak érdekében, hogy az értékpapír jelleget öltson, ugyanakkor több szöveg is kerülhet az értékpapírra, amennyiben az az értékpapírban foglalt jogokat érinti. Emiatt természetesen két részvénytársaság részvényének szövege nagymértékben különbözhet egymástól, nemcsak amiatt, mert a két társaság különböző fajtájú részvényeket (pl. kamato-

zó vagy elsőbbségi, esetleg dolgozói részvényeket) bocsátott ki, hanem amiatt is, mert pl. a nyereségfelosztás során különleges, az általánostól eltérő szabályokat iktattak be az alapszabályba. Tekintettel arra, hogy az értékpapírnak tartalmaznia kell mindazt a jogot, amely benne foglaltatik, az ilyen szabályokat nem lehet kihagyni az értékpapír előlapjának szövegéből. Az értékpapírokon feltüntetendő jogi kellékeket az egyes értékpapírokról szóló egyedi jogszabályok tartalmazzák.

2. Az értékpapírok nyomdai előállítására vonatkozó biztonsági szabályok betartásával az arra engedéllyel rendelkező nyomdának kell végeznie az előállítást. Sorozatban kibocsátott értékpapír előállításának minősül a nyomdai úton történő előállítás vagy felülbélyegzés. Értékpapír előállítására csak az a nyomda jogosult, amely erre vonatkozóan rendelkezik a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (2000. április 1. előtt jogelődje: az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet) (Felügyelet) engedélyével.

A Kormány a Felügyelet értékpapírelőállítás-engedélyezési eljárásában

1. az értékpapírok előállításáról szóló szabályzatában meghatározott formai, minőségi és okmányvédelmi előírások minimum biztonsági követelményeinek teljesülése, és

2. az értékpapír előállítására vonatkozó engedély iránti kérelemben szereplő új értékpapír, illetve az utánnyomott értékpapír mintapéldányainak, valamint az azok előállítása során alkalmazott okmányvédelmi elemeket pontosan leíró védelmi terv egymásnak történő maradéktalan megfelelése megállapításának kérdésében a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot (a továbbiakban: Szakszolgálat) szakhatóságként jelöli ki.

Az engedélyt az a nyomda kaphatja meg, amely rendelkezik az értékpapírok gyártásához szükséges technikai-személyi feltételekkel, a megfelelő ismeretekkel, és amely képes biztosítani a gyártási folyamat és az előállított értékpapír biztonságát, valamint tevékenységéért képes anyagilag is helytállni. Emiatt például a nyomdának legalább 100 millió forint saját vagyonnal és káreseményenkénti legalább 50 millió forintos felelősségbiztosítással, zártláncú technológiai-szervezeti rendszerrel, megfelelő belső ellenőrzési apparátussal, őrző személyzettel kell rendelkeznie, továbbá biztosítania kell a selejt- és hulladékanyagok zártrendszerű megsemmisítését. A Felügyelet az értékpapírok előállítására vonatkozó szabályzatot dolgoz ki, amelyet kizárólag az egyéb feltételeket biztosító nyomdák számára bocsát rendelkezésre.

Az engedéllyel rendelkező nyomdákat a Felügyelet nyilvántartja, és nevüket legalább félévente egy alkalommal közzéteszi hivatalos lapjában, valamint a *Pénzügyi Közlönyben*. Az engedéllyel rendelkező nyomdákat a Felügyelet – a Szakszolgálat bevonásával – ellenőrzi.

Az értékpapír nyomdai előállításának megrendelésére kizárólag a kibocsátó jogosult.

Az azonos jogokat megtestesítő értékpapírokat (tehát: azonos kibocsátású, név-értékű, sorozatú, típusú, fajtájú értékpapírokat) mindig azonos kivitelben kell előállítani. A nyomda a megrendelés elfogadása után elkészíti az értékpapír formai, esztétikai és védelmi tervét (az értékpapír biztonsági leírását), amelynek nyilvános részét átadja elfogadásra a megrendelőnek. A biztonsági leírást a megrendelő benyújtja a Felügyelethez engedélyezés végett, a Felügyelet engedélye nélkül a nyomda az értékpapírt nem állíthatja elő. A Felügyelet az engedélyt a közigazgatási eljárás szabályai szerinti rendben, a Szakszolgálat szakvéleménye alapján adja ki. Tekintettel arra, hogy a megrendelő nincs – és nem is lehet – tisztában a Felügyelet által a nyomdák számára előírt biztonsági szabályokkal, kialakult az a gyakorlat, hogy általában a nyomda szerzi be – a megrendelő képviselőjében eljárva – a Felügyelet engedélyét az értékpapír előállításához.

A sorozatpapírok kellékét alkotja 1997. január 1-jétől az ún. értékpapírkód (ISIN azonosító), amely az adott értékpapír-sorozat nemzetközi azonosítását szolgáló, 12 elemből álló jelsorozat. Az értékpapírkódot a központi értéktár (lásd később) adja ki. Amennyiben az értékpapír kibocsátása során a tájékoztató jóváhagyása iránti kérelem és az ISIN azonosító iránti kérelem benyújtásra kerül a Felügyelethez, a kód kiadására a felügyeleti eljárást követően kerül sor. Az értékpapírból a nyomda – a megrendelő igényének megfelelő számú – mintát készít. A nyomda köteles megőrizni minden általa gyártott értékpapír-sorozatból fajtánként és címletenként egy-egy érvénytelenített példányt, továbbá az értékpapírtervet és a gyártási tervet. Az értékpapír grafikája feletti kizárólagos rendelkezési jog a kibocsátót illeti meg, a grafikát azonban a nyomda köteles megőrizni.

A nyomda őrzési kötelezettsége esedékességgel rendelkező értékpapírok esetében a lejáratától számított 10 évig, lejárat nélküli értékpapírok esetén az előállításától számított 25 évig terjed. Amennyiben a nyomda felhagy tevékenységével vagy engedélyét a Felügyelet visszavonta, köteles az őt megbízó kibocsátókat erről értesíteni, és az általuk megjelölt más – engedéllyel rendelkező – nyomdának az értékpapírvédelmi és grafikai terveket, filmeket és más adathordozókat átadni. Az átadás megtörténteig ezen tervekért és azok megőrzéséért a nyomda továbbra is felelős.

Az értékpapír utánnyomására szintén csak nyomda, méghozzá általában az eredeti értékpapírt előállító nyomda jogosult. Az utánnyomással szemben támasztott követelmény, hogy az a korábbival azonos megjelenésű és minőségű legyen. Az értékpapír toldatára vonatkozóan (amely a névre szóló értékpapírok esetében a betelt hátoldal folytatását szolgálja az átruházó nyilatkozatok elhelyezésére) a jogszabály előírja, hogy az értékpapírhoz a toldatot tőle el nem választható módon kell illeszteni, és a toldatban feltüntetett adatok, átruházások időbeli sorrendjének egyértelműen ki kell tűnnie. A jogszabály hatályba lépése előtt előállított értékpapírok lejáratukig, illetve a lejárat nélküli értékpapírok az osztalékszilvánév cseréjéig, de legkésőbb 1998. december 31. napjáig forgalomban maradhattak. Értelemszerűen nem kellett bevonni azokat az értékpapírokat, amelyek megfeleltek a jogszabályi előírásoknak.

4. Az értékpapírok felülbélyegzése

A fizikai megjelenésű értékpapírok élete során szükségessé válhat, hogy az értékpapíron feltüntetett információk módosításra kerüljenek. A társasági törvény több esetben is ismeri a felülbélyegzés intézményét: akkor, ha a részvénytársaság alaptőkéjét az egyes részvények névértékének felemelésével emeli föl, vagy az egyes részvények névértékének leszállításával csökkenti le, vagy ha a részvényt szerződés alapján terhelő vételi, visszavásárlási, elővásárlási jogot, illetve kötelezettséget kívánják a részvényen feltüntetni.

A felülbélyegzés formájával kapcsolatban szem előtt kell tartani a felülbélyegzés indokát, célját: azt, hogy mindenki számára nyilvánvalóvá kell váljon, hogy a részvényen feltüntetett információk (kellékek) egyike jelentős módosításra került. Éppen emiatt a felülbélyegzésnek mindig nagy, elütő színű betűkkel kell szerepelnie a részvény előoldalán, lehetőleg fedve azt az információt, amelynek módosítására a felülbélyegzést teljesítették. Bár a II. világháború előtti gyakorlatban nem volt ritka, hogy az értékpapír megterhelését vagy az osztalékfizetés megtörténtét, esetleg a pénznem változását is felülbélyegzéssel tüntették fel magán az értékpapíron, a jelenlegi szabályozás alapján felülbélyegzésre kizárólag az alábbi esetekben van lehetőség:

1. értékpapír névértékének módosítása (részvény esetében az alaptőke csökkentése vagy felemelése, esetleg egyéb alapszabály-módosítás folytán),
2. az értékpapír típusának megváltozása (bemutatóra szóló értékpapír névre szólóvá alakítása),
3. a részvényt terhelő vételi jog feltüntetése,
4. a részvényt terhelő visszavásárlási jog feltüntetése,
5. részvényt terhelő elővásárlási jog feltüntetése.

Az ettől eltérő tartalmú, továbbá a 98/1995. (VIII. 24.) kormányrendelet vagy a társasági törvény rendelkezéseibe ütköző felülbélyegzés az értékpapírt érvénytelenné teszi.

Az értékpapír tartalmában bekövetkező minden más változás esetén a részvény cseréjéről kell a kibocsátónak gondoskodnia. Tekintettel arra, hogy a társasági törvény 2005. évi módosítása folytán a részvénytársaságok cégnevében kellett tüntetni a működési formát, és emiatt a zártkörűen működő részvénytársaság cégnevét „Zrt.”-re (a nyilvánosan működőt „Nyrt.”-re) kellett módosítani, ez szintén a nyomdai úton előállított részvény cseréjével kellett hogy együtt járjon. A törvény annyi átmeneti engedményt adott, hogy az új cégnevet a részvényen nem azonnal, hanem legkésőbb a részvény soron következő cseréje alkalmával rendelte átvezetni (bár ez a rendelkezés időközben hatályon kívül került, a cserére vonatkozó kötelezettség nem szűnt meg).

A felülbélyegzés elvégzésével csak értékpapírnyomdát lehet megbízni. A megrendelésre csak a kibocsátó jogosult. A felülbélyegzést megfelelő, a hitelesség szempontjából jól ellenőrizhető biztonsági festékekkel vagy tintával kell a papírra felvinni.

5. A dematerializáció

A fizikailag előállított értékpapírokkal kapcsolatban azok „élete” során több gond is van: nem elég, hogy az értékpapírokat költségesen elő kell állítani, a szelvényeket vágni kell, az értékpapírokat biztonságos helyen kell őrizni, tárolni, szakszerűen kell kezelni, továbbá az értékpapírok forgalma esetén azokat szállítani, átadni is kell, felmerülhetnek egyéb kellemetlenségek is, pl. az értékpapíron feltüntetett információk, jogok megváltozása, vagy az értékpapír elvesztése. Mindezek szerte a világon arra ösztönzik az értékpapírpiac szereplőit, hogy valamilyen módon megkíséreljék az értékpapírok fizikai mennyiségét csökkenteni, és ily módon mérsékelni az értékpapírok fizikai megjelenéséből fakadó költségeket és nehézségeket is. Ugyanakkor értelemszerűen az értékpapírok fizikai rendszerét kiváltó új struktúrának mindazt biztosítania kell, amit az okiratként kiállított értékpapír biztosít: az értékpapír által a tulajdonosának nyújtott biztonságot, a legitimáló hatást, az értékpapír átruházásához kapcsolódó átruházó hatást stb.

A dematerializáció a fizikai értékpapír-előállítás meghaladása annyiban, hogy a nyomdai előállítás költségét – még egy összevont címlet előállításának költségét is – megtakarítják. A dematerializáció esetében az értékpapír elveszíti okirat jellegét, és csupán – a bankjegy-számlapénz párhuzamhoz hasonló – értékpapírszámlán nyilvántartott elektronikus adat formájában létezik. Ez a rendszer is megkívánja a szabályozás nagyfokú garanciáit. A dematerializáció lehetőségét a tőkepiaci törvény tartalmazza, annak bizonyos szabályait pedig kormányrendelet állapítja meg. A dematerializált értékpapír tehát jogszabályban meghatározott módon, elektronikus úton létrehozott, rögzített és továbbított, értékpapírszámlán nyilvántartott, az értékpapír – jogszabályban meghatározott – valamennyi tartalmi kellékét azonosítható módon tartalmazó adatösszesség. A dematerializált értékpapír előállítása oly módon történik, hogy a kibocsátó határoz az értékpapír dematerializált értékpapírként történő előállításáról, gondoskodik a kibocsátási folyamat lebonyolításáról, majd utasítja a központi értéktárat a központi értékpapírszámla megnyitására, és kiállít egy, a dematerializált értékpapír kellékeit tartalmazó, értékpapírnak nem minősülő okiratot. Ez az okirat egy példányú, és tartalmazza:

1. az értékpapír jogszabályban előírt valamennyi tartalmi kellékét,
2. a kibocsátásról szóló döntést,
3. a kibocsátott teljes sorozat össznévértékét,
4. a kibocsátott értékpapírok számát és
5. a kibocsátó cégszerű aláírását (részvény esetén a kibocsátó két igazgatósági tagjának aláírását).

Ha a kibocsátó azonos sorozatú értékpapír további kibocsátásáról rendelkezik, és emiatt az okiraton szereplő adatokban bármilyen változás áll be, a korábban kibocsátott okirat érvénytelenítésével egyidejűleg új okiratot kell kiállítani. Az

értékpapír dematerializált formában való előállítás – a fentiekben leírtaknak megfelelően – zárt körben forgalomba hozott sorozatpapírok esetében általában lehetőség, míg a nyilvánosan forgalomba hozott értékpapírok esetében a dematerializáció ma már kötelező. A társasági törvény szerint pedig a nyilvánosan működő részvénytársaság valamennyi részvénye – a forgalomba hozatal módjától függetlenül – kizárólag dematerializált módon állítható elő. A dematerializált értékpapír átruházására kizárólag értékpapírszámlán történő terhelés, illetve jóváírás útján kerülhet sor. A dematerializált értékpapír tulajdonosának – az ellenkező bizonyításáig – azt kell tekinteni, akinek az értékpapírszámláján az értékpapírt nyilvántartják. Szintén a tőkepiaci törvény előírása, hogy a dematerializált értékpapír utólag nyomdai úton előállított értékpapírrá nem alakítható át.

6. A nyomdai úton előállított értékpapírok átalakítása dematerializált értékpapírrá

A kibocsátó dönthet a nyomdai úton előállított értékpapír dematerializált értékpapírrá történő átalakításáról. Ebben az esetben a kibocsátó az erről szóló döntést követő 30 napon belül a szokásos tőkepiaci közzétételi helyeken – részvény átalakítása módjáról és biztonsági szabályairól, valamint az értékpapírszámla, központi értékpapírszámla és az ügyfélszámla megnyitásának és vezetésének szabályairól esetén: a Cégek Közlönyben is – hirdetmény útján felszólítja az értékpapírtulajdonosokat az értékpapír benyújtására, ahol megjelöli az átalakítás megkezdésének időpontját és időtartamát, valamint a benyújtás helyét is.

Az átalakítási időtartam legalább 60 nap, azonban amennyiben valamennyi értékpapír korábban benyújtásra került, úgy az átalakítási időszak korábban is lezárható.

Az átalakítás feltétele, hogy a nyomdai úton előállított értékpapír jogszerű birtokosa az értékpapírt a benyújtási helyen a benyújtási határidőn belül átalakításra benyújtsa, továbbá megjelölje azt a befektetési vállalkozást, hitelintézetet (értékpapírszámla-vezetőt), amellyel a fizikai értékpapírok helyébe előállításra kerülő dematerializált értékpapírok nyilvántartására értékpapírszámla-szerződést kötött. Amennyiben azt értékpapírt letétkezelő őrzi, úgy a letétkezelő jár el az értékpapírok benyújtása során.

Az átalakítás napján a központi értéktár az átvett fizikai értékpapírok helyébe ugyanolyan mennyiségű dematerializált értékpapírt ír jóvá a központi értékpapírszámlán, majd ezt követően a számlavezetők haladéktalanul jóváírják a dematerializált értékpapírokat a számlatulajdonosok értékpapírszámláin. Az átalakítás napjával a kibocsátó az átalakításra került értékpapír-sorozatot érvénytelenné nyilvánítja és átalakítja dematerializált értékpapírrá.

Azokat az értékpapírokat, amelyeket nem nyújtottak be átalakítás végett, a kibocsátó sorszám szerint nyilvántartásba veszi. Hitelviszonyról szóló értékpapír és be-

fektetési jegy átalakítása esetén a fizikai értékpapír volt tulajdonosa – természetesen az értékpapír benyújtásával és az értékpapírszámla-vezető meghatározásával – az értékpapír lejáratáig, illetve a befektetési alap megszűnéséig kérheti a fizikai értékpapírhoz helyébe a dematerializált értékpapír számláján történő jóváírását.

Részvény, illetőleg egyéb, tulajdonviszonyt megtestesítő értékpapír esetében az eljárás az, hogy a kibocsátó az átalakított értékpapírokat 6 hónapon belül, bizományosként igénybe vett befektetési vállalkozás, hitelintézet közreműködésével értékesíti. Annak érdekében, hogy az értékesítés transzparens módon valósuljon meg, az értékesítés szabályait a kibocsátó az átalakításról szóló hirdetményben köteles megjelölni.

Amennyiben az értékesítés eredménytelen, úgy a kibocsátó az értékesítésre nyitva álló határidő lejártát követő első közgyűlésen az alaptőkét leszállítja. Az érvénytelenné nyilvánított értékpapír-forgalom tárgya nem lehet. Arra azonban alkalmas, hogy annak bemutatásával a tulajdonosa követelje a dematerializált értékpapír kiadását vagy az értékpapír ellenértékét.

Az értékesített értékpapír ellenértékét, illetve a lejáratkor esedékes összeget a tulajdonos jelentkezéséig a kibocsátó hitelintézetnél nyitott letéti számlán tartja. A benyújtási határidőt elmulasztó értékpapír-tulajdonos az igényének érvényesítéséig felmerült költségeket köteles megfizetni.

Az értékpapír kiadása iránti követelés helyébe lépő pénzkövetelés elévülésére az adott értékpapírban megtestesített követelés elévülésére irányadó szabályok érvényesek.

Amennyiben a kibocsátó az értékpapír dematerializálásáról dönt, úgy az egész sorozat dematerializálásra kerül, mivel az azonos jogokat megtestesítő értékpapírok csak azonos jelleggel állíthatók elő.

III. Az értékpapírok elméleti csoportosítása

2014. március 15. napjától jogszabály által meg nem határozott alapjogviszonyra (jog gyakorlására, szolgáltatás, követelés érvényesítésére) is kibocsátható értékpapír. Az értékpapírokat – az adott állam szabályozásának speciális vonásaitól eltekintve – meghatározott szempontok alapján csoportosíthatjuk. Az elméleti szempontok szerinti feldolgozás elősegíti az újonnan megjelenő értékpapírok elhelyezését az értékpapírok nagy családjában.

1. Alapjogviszony szerint

- a) pénzkövetelésről szóló értékpapírok (váltó, csekk, kötvény),
- b) részesedésről szóló értékpapírok (részvény, vagyonjegy),
- c) áruval kapcsolatos tulajdonjogról vagy más jogról szóló értékpapírok (közraktári jegy).

2. Átruházási lehetőség szerint

- a) bemutatóra szóló értékpapírok,
- b) névre szóló értékpapírok (rekta papírok, átruházásuk: engedményezéssel),
- c) rendeletre szóló értékpapírok (átruházásuk: forgatással, értékpapírjogi hatállyal).

3. Hozam szerint

- a) nem kamatozó értékpapírok (diszkonttal értékesítik: váltó, diszkont kincstárjegy),
- b) előre meghatározott kamatozású értékpapírok (kötvény),
- c) osztalékpapírok (részvény),
- d) átmeneti formájú értékpapírok (pl. változó kamatozású kötvény, átváltoztatható kötvény).

4. Lejárat szerint

- a) rövid futamidejű értékpapírok – futamidejük nem haladja meg az 1 évet (kereskedelmi váltó, kincstárjegy),
- b) közép futamidejű értékpapírok – futamidejük jellemzően 1–5 év közötti (kötvény, letéti jegy),
- c) hosszú futamidejű értékpapírok – futamidejük jellemzően 5 évnél hosszabb (kötvény, jelzáloglevél, államadóssági kötvény),
- d) lejárat nélküli értékpapírok (részvény, vagyonjegy).

5. Forgalmképesség szerint

- a) közforgalmú értékpapírok,
- b) meghatározott körben forgatható értékpapírok.

6. A forgalomba hozatal módja szerint

- a) zárt körben (nem nyilvánosan) forgalomba hozott értékpapírok,
- b) nyilvánosan forgalomba hozott értékpapírok.

7. Kibocsátás iránya szerint

- a) belföldre kibocsátott értékpapírok,
- b) külföldre kibocsátott értékpapírok.

8. Kibocsátó szerint

- a) az állam által kibocsátott értékpapírok (kincstárjegy, államkötvény),
- b) pénzintézetek által kibocsátott értékpapírok (letéti jegy),
- c) társaságok, gazdálkodók által kibocsátott értékpapírok (magánkibocsátás):
 - kötvény,
 - részvény,
 - közraktári jegy,
 - letéti jegy,
 - jelzáloglevél,
- d) bárki által kibocsátható értékpapírok (váltó).

A fenti csoportosítás elméleti csoportosítás, melytől a régi és az új Ptk. is tételen eltér.

9. Megjelenési forma szerint

a) Materializált értékpapír, vagyis az az értékpapír, amit kinyomtatnak. Az alaki kellékeket illetően ezen értékpapírok formai követelményei is meghatározottak.

b) Dematerializált értékpapír, vagyis azon értékpapír, amely anyagi formáját tekintve nyilvántartási tételként, számítógépes jelsorozatként létezik. Az ilyen típusú értékpapír forgalma értékpapírszámla-művelettel (terhelés – jóváírás) történik.

Irodalom

- BÓKAI J. 1992 A közjegyzői szervezet. In: Németh J. (szerk.): *Polgári nemperes eljárások*. Budapest.
- GÁRDOS I. 1994 A váltó, mint hiteleszköz. *Magyar Jog* 1. 37–43.
- KISFALUDY A. 1998 *Bevezetés a váltójogba*. Budapest.
- MÁNDOKI I. 1998 Adalékok az angolszász notary public tevékenységének megismeréséhez. *Közjegyzők Közlönye* 9. 6–9.
- NÉMETH J.–KISS D. 2002 *A bírósági nemperes eljárások magyarázata*. Budapest.
- RÁCZ Zs.–RÁCZ J. 1993 *A váltó és könyvviteli elszámolása*. Budapest.
- SALAMONNÉ SOLYMOSI I. 1994 *A váltó. Magyar váltójog a hatályos jogi szabályozás és a bírói gyakorlat tükrében*. Budapest.
- TÓTH L. 2010 *A közjegyző hatáskörébe tartozó nemperes eljárások*. Budapest.
- TOMORI E. 2012 *Értékpapírijog és a tőkepiac szabályozása*. Budapest.

Felhasznált speciális jogszabályok

A váltójogi szabályok szövegének közzétételéről szóló 1/1965. (I.24.) IM rendelettel (Vár.)

2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról

98/1995. (VIII. 24.) kormányrendelet az egyes értékpapírok előállításának, kezelésének és fizikai megsemmisítésének biztonsági szabályairól

284/2001. (XII. 26.) kormányrendelet a dematerializált értékpapír előállításának és továbbításának módjáról és biztonsági szabályairól, valamint az értékpapírszámla, központi értékpapírszámla és az ügyfélszámla megnyitásának és vezetésének szabályairól

A pénzforgalom lebonyolításáról szóló 21/2006. (XI. 24.) MNB rendelet

A csekkjogi szabályok közzétételéről szóló 2/1965. (I. 24.) IM rendelet (Csr.)

A közraktározásról szóló 1996. évi XLVIII. törvény

1991. évi XXV. törvény a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról

287/2001. (XII. 26.) kormányrendelet a letéti jegyről

- 285/2001. (XII. 26.) kormányrendelet a kötvényről
94/1988 (XII. 22.) MT rendelet a vagyonyjegyről
286/2001. (XII. 26.) kormányrendelet a kincstárjegyről
1997. évi XXX. törvény a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről
A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (Kjtv.), és végrehajtási rendelete
A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.)
A közjegyzői díjszabásról szóló 14/1991. (XI. 26.) IM rendelet
A közjegyzői állások számáról és a közjegyzők székhelyéről szóló 15/1991. (XI. 26.) IM rendelet
A közjegyzői ügyvitel szabályairól szóló 37/2003. (X. 29.) IM rendelet (KÜSZ)
Az elektronikus dokumentumok közjegyzői archiválásának szabályairól és az elektronikus levéltárról szóló 34/2004. (XI. 19.) IM rendelet
A zálogjogi nyilvántartás részletes szabályainak megállapításáról szóló 11/2001. (IX. 1.) IM rendelet (Zr.)
Az egyes vagyonyilatkozat-tételi kötelezettségekről szóló 2007. évi CLII. törvény
A magyar közjegyzőség etikai szabálykönyvéről szóló 13. számú MOKK irányelv 1/2000. PJE
3/2004. Polgári jogegységi határozat
13/2008. (II. 21.) AB határozat
A konzuli védelemről szóló 2001. évi XLVI. törvény (Konz.)
2005. évi XVII. törvény
Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény (Kjönp.)
A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (Nmjtr.)
A takaréketétről szóló 1989. évi 2. törvényerejű rendelet
2011. évi CXCVIII. törvény a befektetési alapkezelőkről és a kollektív befektetési formákról
Az Európai Parlament és a Tanács 2009. július 13-i 2009/65/EK Irányelve az átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozásokra (ÁÉKBV) vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról
2010/43/EK és 2010/44/EK irányelvek